הרב יהודה זולדן, באר יהודה – מגילה, עמ' 456-472

שיעור ל

"זכור": המצווה לזכור, הקריאה, והחובה לנשים

(מגילה כט ע"א, ל ע"א)

הקדמה
א. זכירת מעשי עמלק, וקריאת פרשת זכור לפני פורים
1. רמב"ם: מצוה לזכור בכל עת
2. ספר החינוך: מצווה לזכור פעם בכמה שנים, וצירפו המצווה לארבע פרשיות
3. הרב יצחק מקורביל: מקיימים המצווה מהתורה בשבת שלפני פורים
4. תוספות והרא"ש: פרשת זכור היא קריאה מהתורה
5. שולחן ערוך: יש אומרים שפרשת זכור היא מהתורה
ב. חובת נשים לקיים את המצווה לזכור מעשי עמלק
סיכום

הקדמה

בגמרא (כט ע"א) נאמר:

> משנה. ראש חדש אדר שחל להיות בשבת – קורין בפרשת שקלים, חל להיות בתוך השבת – מקדימין לשעבר, ומפסיקין לשבת אחרת, בשניה "זכור" (דברים כה, יז–יט).

בהמשך הגמרא (ל ע"א) נזכרה תוספתא (ג, א):

> בשניה – זכור, ומפטירין "פקדתי" (שמואל א, טו). ואי זו היא שבת שניה? כל שחל פורים להיות בתוכה, ואפילו בערב שבת.

יש לקרוא בשבת שלפני פורים את הפסוקים שמופיעה בהם המצווה לזכור את מעשי עמלק כשעם ישראל יצא ממצרים. רש"י (ד"ה ומפסיקין לשבת) הסביר מדוע יש לקרוא על מצווה זו בשבת שלפני פורים:

> כדי שתקרא פרשת זכור בשבת הסמוכה לפורים, לסמוך מחיית עמלק למחיית המן.[1]

להלן נעסוק בשני נושאים:

א. מה אופן הקיום של המצווה לזכור את מעשי עמלק? האם תקנת חכמים לקרוא פרשת זכור בשבת שלפני פורים נועדה לקבוע מועד מסוים לקיומה של המצווה מהתורה, או שחכמים תיקנו לקרוא פרשת זכור בנוסף לצו התורה לזכור את מעשי עמלק, ואותה מקיימים באופן אחר? נעיין בדברי ראשונים בעניין זה.

ב. החובה של נשים לקיים את המצווה לזכור מעשי עמלק בעקבות דברי ספר החינוך.

---

[1] דברים דומים כתבו: רבנו יהונתן מלוניל, הר"ן (ט ע"ב בדפי הרי"ף); הרב יוסף חביבא (נימוקי יוסף, כט ע"א), ועוד.

א. זכירת מעשי עמלק, וקריאת פרשת זכור לפני פורים

1. רמב"ם: מצווה לזכור בכל עת

הרמב"ם (ספר המצוות, מצוות עשה קפט) הסביר את המצווה מהתורה לזכור מעשי עמלק:

> שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן. והוא אמרו יתעלה (שם) "זכור את אשר עשה לך עמלק". ולשון ספרי (דברים, פרשת כי תצא פיסקא רצו): "'זכור את אשר עשה לך' בפה, 'לא תשכח' בלב". כלומר אמור מאמרים בפיך שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות. ולשון ספרא (בחוקותי, פרשה א, פרק א, אות ג): "'זכור את אשר עשה לך עמלק'. יכול בלבבך? כשהוא אומר 'לא תשכח' הרי שכחת הלב אמורה. הא מה אני מקיים 'זכור'? שתהא שונה בפיך".
> הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצווה הזאת איך עשה. שהוא זכר תחלה מעשהו הרע ואחרי כן צוה להרגם, והוא אמרו יתעלה: "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים" (שמואל א טו, ב).

כך גם כתב במקום אחר (ספר המצוות, מצוות לא תעשה נט):

> שהזהירנו משכוח מה שעשה לנו זרע עמלק והקדימם להזיק לנו. וכבר בארנו (במצוה קפט ממצות עשה) לזכור מה שעשה לנו עמלק ולחדש שנאתו מצות עשה. וכן אנחנו מוזהרים מהשליך זה לבנו ומשכוח אותו והיא מצות לא תעשה, והוא אמרו יתעלה "לא תשכח". ובספרי "'זכור' בפה, 'לא תשכח' בלב", כלומר לא תשליך שנאתו ולא תסירנה מנפשך.

גם בהלכה כתב הרמב"ם (הל' מלכים ה, ה):

> ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר "זכור את אשר עשה לך עמלק". מפי השמועה למדו "זכור" בפה, "לא תשכח" בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו.[2]

יש לזכור ולא לשכוח את מעשי עמלק, ולא להחליש את השנאה לעמלק. מצוות אלו הן תמידיות, "שנאמר זה בכל עת ועת", "לא תשליך שנאתו ולא תסירנה מנפשך", "לזכור תמיד מעשיו הרעים".[3] מצווה זו מתקיימת בכל דרך שאדם מזכיר בה את מעשי עמלק.

בנוסף למצווה מהתורה לזכור תמיד את מעשי עמלק, קבעו חכמים לקרוא את פרשת זכור בשבת שלפני פורים, וכפי שפסק הרמב"ם (הל' תפילה יג, כ). קריאת פרשת זכור בציבור בשבת שלפני פורים היא תקנה של חכמים, ולא נועדה לקבוע זמן מסוים לקיום המצווה מהתורה לזכור את מעשה עמלק. כאמור, זכירת מעשיהם הרעים ואי שכחתם היא תמידית ונמשכת כל השנה.

---

[2] הרב דוד הכהן, הרב הנזיר (אור הנצח, פורים, עמ' לד) כתב שהרמב"ם פירש את האמור בספרי "שתהא שונה בפיך" – "שתהא שנאתו בפיך". הראב"ד (על הספרא שם, אות ג) וכן הר"ש משאנץ (שם) כתבו: "שתהא שונה בפיך הלכות מגילה". הרב הנזיר פירש את דברי הראב"ד (שם): "הלכות הפרשה, והן הלכות זכירת ומחיית עמלק". הר"ש משאנץ (שם) כתב עוד: "שתקבע זמנים להיות קורא בתורה בכל אלו הענינים".

[3] ראה גם הרב אליעזר אזכרי (ספר חרדים, מצוות עשה התלויות בפה, פרק ד סי' כא) עסק בדברי הרמב"ם. המצווה למחות את זרע עמלק מופיעה ברמב"ם (ספר המצוות מצווה קפח; רמב"ם הל' מלכים א, א–ב; ה, ה; ו, ד).

2. ספר החינוך: מצווה לזכור פעם בכמה שנים, וצירפו המצווה לארבע פרשיות

ספר החינוך (מצווה תרג – "מצוה לזכור מה שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים") כתב על המצווה לזכור את מעשי עמלק והרחיב בנוגע לזמן קיום המצווה:

> ואל הזכירה הזאת בלב ובפה, לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום, כמו שנצטוינו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה. והטעם כי בזכירה ההיא עיקר הדת, וכמו שהרחבנו הדבור על זה בהרבה מקומות בספרי. אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה או שתי שנים ושלש.

לפי דברי החינוך, מאחר שלא נאמר זמן מוגדר לקיום מצוות זיכרון מעשי עמלק, היה מספיק לקיים מצווה זו פעם בכמה שנים. זאת בשונה ממצוות זיכרון יציאת מצרים, שאנו מקיימים בכל יום ובכל לילה. החינוך קישר את המצווה מהתורה לזכור את מעשי עמלק לקריאת הפסוקים מפרשת זכור בשבת שלפני פורים:

> והנה בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת או בשתים או שלש לכל הפחות, והנה הם יוצאים בכך מצוה זו.
> ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל בפרשת זכור לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה, תורה היא ומפני מצוה זו היא שקבעו כן, והוא השבת שלפני פורים לעולם. ודין יהיה לקרותה ביום פורים לפי שהוא מענינו של יום כי המן הרשע היה מזרעו, אבל להודיע שקודם נס זה נצטוינו בזכירה זו קבעו הפרשה קודם לפורים, אבל סמכוה לפורים על דרך מה שיאמרו זכרונם לברכה במקומות סמכו ענין לו...
> ועובר על זה ולא זכר בלבו וקרא בפיו מעולם מה שעשה עמלק לישראל ביטל עשה זה, וגם עבר על לאו הבא על זה שהוא "לא תשכח".

על פי החינוך, בכל פעם שמסיימים לקרוא את כל חמשת חומשי התורה מקיימים את המצווה, שהרי הפסוקים מופיעים בסוף פרשת "כי תצא". אך ייתכן שקבעו לקרוא בפרשת זכור בשבת שלפני פורים, כדי לקיים במועד זה את המצווה מהתורה בתאריך מסוים. אולי היה לכאורה מתאים לקבוע את הקריאה של פסוקי זכור ליום הפורים עצמו, אבל חכמים קבעו לקיימה בשבת שלפני פורים כדי להזכיר על קיומה של מצווה זו לקראת פורים. לפי החינוך, עד שקבעו לקרוא פרשת זכור בשבת שלפני פורים, נראה שבכל אופן שזכרו את מעשיהם קיימו המצווה. גם לפי החינוך אין זו חובה מהתורה לקרוא את פרשת זכור לפני פורים, נראה שאפשר גם בזמנים אחרים, אלא שחכמים חיברו בין מצוות הזכירה ובין הקריאה של ארבע פרשיות.

3. הרב יצחק מקורביל: מקיימים את המצווה מהתורה בשבת שלפני פורים

מה שהחינוך כתב "ואולי נאמר", כתב הרב יצחק מקורביל, הסמ"ק (ספר מצוות קטן מצווה קמז) כדבר ברור:

> לזכור מעשה עמלק דכתיב "זכור את אשר עשה לך עמלק", זהו בשבת שלפני פורים שמזכירין פרשת זכור.

לפי הסמ"ק חכמים קבעו לקרוא פרשת זכור בשבת שלפני פורים, וכך התקבע שמצוות זכירת מעשי עמלק היא בקריאת הפסוקים מפרשת "כי תצא". גם לפי הסמ"ק אין הכרח להסביר שהדרך היחידה לקיים את מצוות זיכרון מעשי עמלק היא רק בקריאה בתורה בשבת שלפני פורים. אם אדם יכוון לקיים מצווה בעת קריאת הפסוקים בפרשת "כי תצא" במהלך חודש אלול, בוודאי שיקיים מצווה

זו. לא רק זאת, ייתכן עוד שגם לפי הסמ"ק אם אדם יקרא ביחיד פרשת זכור, או אף יזכיר את מעשי עמלק באופן אחר, הוא יצא ידי חובה.[4]

4. תוספות והרא"ש: פרשת זכור היא קריאה מהתורה

בגמרא (יז ע"ב) נאמר ש"כל התורה בלשון הקדש נאמרה", והתוספות (ד"ה כל התורה) כתבו ש"קריאת התורה אינה מן התורה אלא מדרבנן, לבד מפרשת זכור דהוי דאורייתא". גמרא זו נזכרה במקום נוסף (ברכות יג ע"א) והתוספות (שם ד"ה בלשון הקדש) כתבו גם כן: "וי"ל דמיירי בפרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור". בעלי התוספות ציינו שם פרשיות נוספות שחובה מהתורה לקרוא כמו: "מצות חליצה, ופרשת עגלה ערופה, וידוי מעשר, ובכורים וכל אלו השנויין (סוטה לב ע"א)". במשנה הזו בסוטה נזכרו פרשיות נוספות שחובה מהתורה לקרוא: קריאת שמע, פרשת סוטה, ברכת כהנים, ברכת כהן גדול, פרשת המלך, ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם. תוספות התכוונו שאין מצווה מהתורה לקרוא בספר תורה בציבור, וכך אכן נאמר בירושלמי (ד, א):

> משה התקין את ישראל שיהו קורין בתורה בשבתות, ובימים טובים, ובראשי חדשים, ובחולו של מועד, שנאמר: "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" (ויקרא כג, מד).
>
> עזרא התקין לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה.

את התקנה לקרוא בתורה בציבור התקין משה רבנו, ועזרא הוסיף והרחיב אותה.[5] פרשת זכור היא הפרשה היחידה מפרשיות התורה שחובה מהתורה לקרוא בציבור. תוספות לא כתבו שהחובה לקרוא פרשת זכור בציבור בספר תורה היא דווקא בשבת שלפני פורים, ונראה שאפשר לצאת ידי חובה גם בקריאה בתורה בעת שקוראים את פרשת "כי תצא".

גם הרא"ש (ברכות ז, כ) כתב שפרשת זכור היא מהתורה. זאת בעקבות המסופר בגמרא (ברכות מז ע"ב): "תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה. והיכי עביד הכי, והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר 'לעולם בהם תעבודו' (ויקרא כה, מו)? מצוה דרבים שאני". על כך כתב הרא"ש:

> דאלים עשה דרבים דכתיב 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' (ויקרא כב, לב) דהיינו עשה דמקדשין את השם בעשרה ברבים. ואפילו הוי מלתא דרבנן כגון לשמוע 'קדושה' ו'ברכו' שלא מצינו

---

[4] הרמב"ן (דברים כה, יז) כתב: "ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה בשנייה זכור (כט ע"א), ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה". אבל אין החובה לקיים מצוות זכור מהתורה דווקא בשבת שלפני פורים. הרמב"ן (דברים כד, ט) ציין את הספרא (לעיל הע' 2): "'זכור את אשר עשה לך עמלק' – שתהיה שונה בפיך", משמע ממדרש הלכה זה שהמצווה היא לזכור בפה תמיד את מעשי עמלק.

הרמב"ן (השגות לספר המצוות, שכחת העשין מצווה ז) כתב גם כן: "והנה כאשר נצטוינו בזכירת מה שעשה לנו עמלק כדי לדעת שלא על חנם ימחה ה' יתעלה שמו רק מחמלתו עלינו לנקום החמס שעשה לנו ושלא היה ירא ממנו יתעלה". לפי הרמב"ן, הקריאה בשבת שלפני פורים נועדה לתת סמך למקרא מגילה מן התורה, דהיינו שגם בקריאת המגילה בפורים מקיימים את המצווה לזכור מעשי עמלק. הרמב"ן חלק על הרמב"ם בנוגע למניין המצווה בספר המצוות. הרחבה בעניין זה: הרב נחום רבינוביץ' (יד פשוטה, הל' מלכים ה, ה, עמ' תצ–תצב).

[5] הרחבה בעניין זה בספרי: "קריאה בתורה – תקנות משה רבנו ועזרא", באר יהודה – בבא קמא, עמ' 337–350.

> לו עיקר מן התורה אפילו הכי דחי עשה דיחיד. דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה.[6]

גם בתוספות הרא"ש (ברכות שם) הוא כתב:

> דלא מסתבר לומר דאיירי בעשה דאורייתא, כגון לקרות פרשת זכור שהיא מן התורה דמשמע דבכל ענין איירי.

"עשה מדאורייתא" ולא "עשרה מדאורייתא", אם כי שם מדובר על שחרור עבד כדי שיהיו עשרה.[7] מכל מקום, מדברי הרא"ש יש ללמוד שהוא סבר שיש לזכור את מעשה עמלק בקריאת הפסוקים מהתורה ובפני עשרה. גם הרא"ש לא כתב שחובה לקרוא בתורה פרשת זכור דווקא בשבת שלפני פורים. אפשר לצאת ידי חובה גם בקריאה בתורה בעת שקוראים את פרשת "כי תצא".

התוספות והרא"ש לא כתבו מה המקור לדבריהם, שקיום מצוות עשה של זיכרון מעשי עמלק הוא בקריאה מספר תורה ובציבור את הפסוקים של פרשת זכור שכתובים בסוף פרשת "כי תצא" (דברים כה, יז–יט). הרב יואל סירקיש (בית חדש, הב"ח, טור אורח חיים סי' תרפה) כתב שמקור דברי הראשונים הללו הוא מהגמרא (יח ע"א):

> קראה על פה לא יצא. מנלן? אמר רבא: אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא "והימים האלה נזכרים" (אסתר ט, כח), וכתיב התם "כתוב זאת זכרון בספר" (שמות יז, יד), מה להלן בספר – אף כאן בספר.

גם הגר"א (שולחן ערוך שם, ז) ציין גמרא זאת כמקור לדברי התוספות והרא"ש. על הוכחה זו כתב הרב יהושע פלק (פני יהושע, יח ע"א):

> אין לדקדק מכאן דפרשת זכור שכתבו התוספות לעיל [יז ע"ב ד"ה כל] שהוא מדאורייתא צריך לקרותה דוקא מתוך הספר, דהא האי "בספר" שכתוב בתורה דרשינן לה לעיל בפ"ק [ז ע"א] דהיינו מה שכתוב בנביאים או במגילה, ואם כן לאו אפרשת זכור קאי, אלא גזירה שוה בעלמא היא דדרשינן הכא, דכי היכי דהאי זכרון דהתם היינו בספר,[8] האי זכירה דמגילה נמי היינו בספר.

---

[6] כך כתב גם בתוספות הרא"ש (ברכות יג ע"ר ד"ה כל התורה; ברכות מז ע"ב ד"ה מצוה; סוטה לב ע"ב ד"ה לימא). הוא ציין גם שפרשת פרה היא מהתורה. כך כתבו גם: הרשב"א (ברכות יג ע"א) בדעת רש"י, וכן בתוספות הרב יהודה שירלאון (שם).

[7] הרב חזקיה דיסליוא (פרי חדש, אורח חיים סי' קמו, סעיף ב) כתב: "תמהני על מה שכתב הרא"ש בפרק שלשה שאכלו [שם] דפרשת זכור הויא דאורייתא בעשרה, וזה מניין לו? וצריך עיון". גם הרב ישראל מאיר הכהן מראדין (שער הציון סי' תרפה, ס"ק ה) כתב: "אף דהמגן אברהם הביא בשם תרומת הדשן דהרא"ש כתב דעשה דאורייתא לקרות פרשת זכור בעשרה, איני יודע שום מקור לזה. והאי דר' אליעזר שחרר עבדו הוא משום דעיקר קריאת זכור הוא מצות עשה דאורייתא, ורבנן תקנו לקרותה בצבור. ועיינתי ברא"ש ואין הכרח לדברי תרומת הדשן, וצריך עיון". נראה שאין כוונת הרא"ש לומר שיש חובה מהתורה לקרוא פרשת זכור בעשרה. כך יש להבין את דבריו: "דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא [= לא מסתבר לי שמדובר במצווה שצריך בשבילה עשרה כדי לקיים מצווה דאורייתא] כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה". המצווה היא מדאורייתא, אך אין חובה מהתורה לקיים את המצווה בנוכחות עשרה.

[8] בתרגום יונתן (שמות שם) כתוב שהכוונה היא לספר דברי הימים. הרב אברהם אבן עזרא (שם) פירש: "בפתחות הבי"ת הנודע והוא ספר התורה. או ספר אחר היה להם ויקרא ספר מלחמות ה', ואיננו אתנו כאשר אין לנו ספר הישר".

לפי הפני יהושע זו "גזירה שוה בעלמא", ואין ללמוד ממנה על החובה לקרוא פרשת זכור מספר תורה.[9]

5. שולחן ערוך: יש אומרים שפרשת זכור היא מהתורה

הרב יוסף קארו (שולחן ערוך, אורח חיים סי' תרפה, א–ה) כתב את הלכות ארבע הפרשיות. הוא לא הזכיר שחובה מהתורה לקרוא את פרשת זכור מהתורה. במקום אחר (בית יוסף טור שם) ציין את דברי התוספות, שכתבו שפרשת זכור ופרשת פרה היא מהתורה, ובשולחן ערוך (שם ז) ציין את דברי התוספות כשיטת יש אומרים:

> יש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקראם מדאורייתא. לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו, כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא.

בכל מקרה יקראו בתורה פרשת זכור בשבת שלפני פורים, וקריאה בתורה גם כשהיא חובה רק מדרבנן היא בנוכחות עשרה. אך יש אומרים שהקריאה הזו מהתורה, ועל כן בני היישובים שאין להם מניין לקרוא פרשת זכור צריכים לבוא בשבת שלפני פורים למקום שקוראים בו פרשת זכור במניין.

מקור דברי השולחן ערוך בנוגע לבני היישובים שצריכים לבוא למקום שיש בו מניין בשבת זכור ופרה הם בדברי הרב ישראל איסרלן (שו"ת תרומת הדשן סי' קח):

> שאלה: בני היישובים שאין להם מנין בעיר, ורצונם ללכת אל הקהילות הסמוכות להם לימי הפורים, כדי לשמוע מקרא מגילה בציבור. צריכין ליזהר שיקדימו ביאתם גם לשבת פרשת זכור שהוא סמוך לפורים או לאו?
>
> תשובה: יראה דאדרבה צריך טפי שישמע קריאת פרשת זכור בצבור ממקרא מגילה. אף על גב דמקרא מגילה עדיפא וכל מצות נידחות מפניה, מ"מ לדעת רוב הפוסקים נקראת היא ביחיד, אבל קריאת פרשת זכור כתב האשירי פ' שלשה שאכלו, דעשה דאורייתא הוא לקרותן בעשרה, ודוחה לא תעשה דלעולם בהם תעבודו. להכי שיחרר רבי אליעזר עבדו, כדי להשלימו לעשרה. ע"ש, פ' שלשה שאכלו באשירי. ובתוס' שנ"ץ שכתבו דאין שום קריאה מדאורייתא רק פרשת זכור. ובתוס' הקצרות מברכות פרק שני פירש, דפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותן מן התורה. וכן בסמ"ק חלק למצות עשה זכור אשר עשה, וזה שאנו קורין פרשת זכור קודם פורים. ואם כן צריך ליזהר יותר שישמע קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה. אלא שהעולם לא זהירי בהכי.

תשובת תרומת הדשן מבוססת בעיקר על דברי התוספות, הסמ"ק והרא"ש, שכתבו שקיום המצווה לזכור את מעשי עמלק הוא בקריאה בתורה בשבת שלפני פורים. תרומת הדשן כתב שהעולם לא זהירים בזה. נראה שהסיבה לכך היא לא רק בשל הקושי להיות כל השבת בעיר אחרת כדי לשמוע

---

[9] אחרונים נוספים הסבירו מדוע אין הכרח להבין שיש צורך בקריאה דווקא בספר תורה: הרב יואב וינגרטן (שו"ת חלקת יואב, אורח חיים סי' לו); הרב אשר וייס (מנחת אשר – פורים סי' כ; דברים סי' מה), ועוד. הרב יוסף תאומים (ראש יוסף, מגילה שם) כתב על האמור בגמרא: "לא הבינותי זה. דמשמע לכאורה דמצוות עשה על כל איש מישראל לזכור מעשה עמלק בכל יום ושיהא מתוך הספר, ואנן לא נוהגין כן". לא ברור כיצד למד מגמרא זו שיש לזכור את מעשה עמלק בכל יום. גם מגילה קוראים יום אחד בשנה. הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, האדר"ת ("דברי הפורים, קובץ מקבציאל, ל, עמ' קיח) כתב שמאחר שמגילת אסתר נקראת גם כן ספר (ז ע"א), מי שלא שמע קריאת זכור מספר תורה, יכול לצאת ידי חובת מצוות זכור בקריאת המגילה.

פרשת זכור, או לבוא בבוקר לאותה עיר, אלא גם מפני שלפי הרמב"ם הקריאה של פרשת זכור היא תקנת חכמים. המצווה לזכור את מעשי עמלק היא תמידית ולאורך כל השנה, ואין חובה לקרוא אותה מספר תורה.

גם רבנו יעקב (טור, אורח חיים סי' תרפה) פסק שיש לקרוא פרשת זכור בשבת שלפני פורים, והוא לא כתב בסימן זה כדברי אביו – רבנו אשר, הרא"ש – שפרשת זכור היא מהתורה. ייתכן שהטור לא סבר בעניין זה כמו אביו הרא"ש אלא כמו הרמב"ם, שקריאת פרשת זכור היא תקנה של חכמים, והציווי לזכור מעשה עמלק הוא תמידי. מאידך גיסא, ייתכן שהטור כן סבר כמו אביו הרא"ש, שקיום המצווה לזכור את מעשי עמלק היא בקריאה מתוך ספר תורה את הפסוקים שבפרשת "כי תצא", אך אין חובה מהתורה לקרוא פרשיות אלו דווקא בשבת שלפני פורים, ולכן לא ציין זאת. יש להוסיף עוד שגם על פי התוספות, הרא"ש ואף לפי הסמ"ק אין חובה לצאת ידי חובת המצווה מהתורה לזכור מעשי עמלק דווקא בקריאה של פרשת זכור בשבת שלפני פורים.

דברי הרב יוסף קארו בשולחן ערוך בהלכות ארבע פרשיות סותרים לכאורה את דבריו בהלכות קריאת התורה (שולחן ערוך, אורח חיים סי' קמו, ב), שם הוא דן באופן קריאת התורה בעשרה, אם מותר ללמוד במקביל גם דברים אחרים:

> כיון שהתחיל הקורא לקרות בספר תורה אסור לספר אפילו בדברי תורה, אפילו בין גברא לגברא. ואפילו אם השלים הוא הפרשה; ויש מתירים לגרוס (פי' ללמוד) בלחש.
> ויש אומרים שאם יש י' דצייתי (פי' המשימין לבם) לספר תורה מותר לספר; ויש מתירים למי שתורתו אומנתו; ויש מתירים למי שקודם שנפתח ספר תורה מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ספר תורה אלא לקרות, ומתחיל לקרות.
> ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי.
> וכל זה אינו ענין לפרשת זכור (דברים כה, יז–יט) ופרשת פרה (במדבר יט, א–כב), שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא.

בהלכות ארבע פרשיות הציג הרב יוסף קארו את הדעה שקריאת פרשת זכור מהתורה היא דעת יש אומרים, ואילו בהלכות קריאת התורה הציג זאת כדעה מוסכמת ומקובלת.[10] אלא שיש לשים לב להבדל בין ההלכות. ההלכה בהלכות קריאת התורה עיקרה הוא קריאת פרשת זכור בעשרה, ואילו עיקר ההלכה בהלכות ארבע פרשיות היא הקריאה של פרשת זכור כחובה מהתורה.

כאמור לעיל, חכמים קבעו שיש לקרוא פרשת זכור בבית הכנסת כמו כל קריאה אחרת בתורה שנעשית לפני עשרה. על כך כתב השולחן ערוך שמאחר שקריאת פרשת זכור קיבלה מעמד של קריאה מהתורה, ולא רק תקנה של חכמים לקרוא כמו מעמדן של פרשת שקלים ופרשת החודש, כל מי שנמצא בבית הכנסת צריך להקשיב לקריאה ולא לקרוא במקביל שניים מקרא ואחד תרגום או לספר בדברי תורה. בקריאת התורה בציבור במשך כל השנה יש שרשאים לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום, או ללמד דברים אחרים, כי מטרת הקריאה היא שהתורה תיקרא בציבור בשני וחמישי ובשבת. לעומת זאת, המצווה לזכור את מעשי עמלק היא חובה אישית, וקיומה נעשה במסגרת הקריאה בציבור של ארבע פרשיות, ועל כן על כולם להקשיב לקריאה. יש לקרוא כך את דברי השולחן ערוך: "פרשת זכור... שהם בעשרה, מדאורייתא". חכמים קבעו לקרוא פרשת זכור בציבור

---

[10] הרב חיים יוסף דוד אזולאי, החיד"א (ברכי יוסף, שם סי' קמו) העיר על הסתירה הזאת כביכול בדברי השולחן ערוך.

– בעשרה, והמצווה הזו היא מדאורייתא. הבית יוסף לא התכוון לומר שיש חובה מהתורה לקרוא בעשרה.[11]

ב. חובת נשים לקיים את המצווה לזכור מעשי עמלק

הרמב"ם לא פירט מי חייב במצווה לזכור את מעשי עמלק, והוא גם לא כתב שנשים פטורות.[12] לפי הרמב"ם המצווה היא אישית ותמידית, ולכן נראה שגם אישה חייבת לקיימה. דברי הרמב"ם: "ונעורר הנפשות במאמרים להילחם בו" אינם מחייבים שום אישה להילחם, אך דבריה יחזקו אותה ואת האחרים כמו בעלה, אחיה וילדיה, כשהם יצטרכו להילחם. חשוב גם שלכל אישה תהיה תודעה מי הם העמלקים ומה הם עשו כשיהיה צורך להילחם בהם שוב. כאמור לעיל, לפי הרמב"ם קריאת פרשת זכור כחלק מארבע פרשיות היא תקנה של חכמים ואיננה יישום של המצווה מהתורה לזכור מעשי עמלק, על כן נשים פטורות מלשמוע פרשת זכור בשבת שלפני פורים.

גם התוספות, הסמ"ק והרא"ש לא כתבו דבר בנוגע לחובתן של נשים במצווה לזכור מעשי עמלק. לדבריהם יישום מצוות זכירת מעשי עמלק הוא בקריאת הפסוקים מפרשת "כי תצא", בספר תורה ובציבור. מכיוון שאין מדובר על מצוות עשה שהזמן גרמא, שהרי אין חובה מהתורה לקרוא את פרשת זכור דווקא בשבת שלפני פורים, נראה שגם לדבריהם אישה תהיה חייבת במצווה זו.

ספר החינוך (מצווה תרג) קישר בין החובה לזכור את מעשי עמלק ובין החובה למחותו:

> ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים.

גם במצווה למחות את עמלק כתב החינוך (מצווה תרד) "כי גם כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם". יש להעיר שגם מהרמב"ם משמע שהזכירה של מעשי עמלק קשורה למצווה להילחם בהם ולמחות את שמם (ספר המצוות, מצוות עשה קפט): "ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו". אך כאמור, הקריאה לפני כולם נעשית כדי לשמר את התודעה של מעשי עמלק ולהשריש אותה, וכך יהיה רצון ועוז להילחם בהם כשיהיה צורך. את המלחמה יעשו מי שמצווים להילחם והוכשרו לכך. יש גם גברים שלא נלחמים (נערים צעירים, זקנים וכד'), וגם הם מצווים במצווה זו, ועל כן גם נשים חייבות במצוות הזיכרון.

על דברי החינוך הללו הקשה המנחת חינוך (מצווה תרג, א) שתי קושיות:

> הרב המחבר פוטר נשים ממצוה זו, ונראה קצת דפוטר אותם מהלאו גם כן. וצריך ראיה לפטור נשים ממצות עשה שאין הזמן גרמא, ובפרט במקום לאו גם כן. ומה שכתב "כי להם לעשות המלחמה ולא לנשים" באמת מלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו כלה מחופתה, כמבואר בש"ס (סוטה מד ע"ב), וברמב"ם (הל' מלכים ז, ד).
>
> גם מי עמד בסוד ד' יתברך אם הטעם מחמת הנקמה דאפשר גזרת הכתוב שנזכור שנאתו מאיזה טעם, ואנחנו אין יודעים. ואפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל ולא יהיה זכר להם,[13] מ"מ הזכירה יהיה תמיד מצות עשה לזכור ולא לשכוח, על כן צריך עיון דפוטר

---

11 באופן דומה הסברנו את דברי הרא"ש (לעיל הע' 7) בעקבות קושיות אחרונים על דבריו.

12 הרמב"ם (הקדמה לספר המצוות) כתב שהוא יכתוב באילו מצוות נשים פטורות, ואת המצווה הזו הוא לא הזכיר כלל.

13 הנצי"ב (ספרי דברים, פרשת ראה פיסקא טו), כתב שכוונת המצווה להכרית את זרעו של עמלק לגרום לכך שתהיה מנוחה ממנו, ולא בהכרח להכריתו לגמרי. דברים דומים כתב הראי"ה קוק (גנזי ראיה ג, גאולה ומלכות עמ' 5). לפיו דווקא מצוות הכרתת זרע עמלק קודמת לבניין בית המקדש, ולא מחיית

נשים ממצוות עשה זו. ונראה דכל אישי ישראל חייבים כמו כל מצוות עשה שאין הזמן גרמא, כך נראה.

המנחת חינוך (מצווה תרד, ג) חזר שוב על שאלתו זו בקצרה.

החינוך (מצווה תכה), מצוות הריגת שבעה עממין, הזכיר גם את המלחמה בעמלק, וכתב: "ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן שיש כח בידינו להורגם". מדוע במצווה זו כתב החינוך שגם נשים חייבות, ואילו במלחמת עמלק כתב שרק זכרים חייבים? המנחת חינוך (מצווה תכה, ג) גם העיר על דברי החינוך שכתב שיש להילחם בשבעת העממין "בכל מקום ובכל זמן שיש כח בידינו להורגם":

> ונוהג מצוה זו בכל איש ישראל הן אנשים והן נשים, כמבואר בש"ס (סוטה מד ע"ב) דמלחמות מצוה אפילו כלה מחופתה.
>
> וכתב הרב המחבר "ועובר על זה ובא לידו ויכול להורגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו ביטל עשה זה". וצ"ע דנהי דכל המצות נדחים מפני הסכנה, מ"מ מצוה זו דהתורה ציותה ללחום עמהם, וידוע דהתורה לא תסמוך דיניה על הנס, כמבואר ברמב"ן (במדבר א, מה; ה, כ; יג, ב) ובדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה, אם כן חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהיא סכנה. ואם כן דחויה סכנה במקום הזה ומצוה להרוג אותו אף שיסתכן, וצ"ע.

במצוות מחיית עמלק (מצווה תרד, ג–ד) שאל המנחת חינוך על דברי החינוך שכתב שנשים פטורות מלהילחם, וחזר ושאל שוב את שאלתו זו בנוגע לנטילת סיכון במלחמה:

> ומה שכתב כי על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב וכו'. צ"ע למה יפטרו נשים ממצות עשה זו דאין הזמן גרמא, ומלחמה זו מבואר דאף כלה מחופתה (סוטה מד ע"ב).[14] ונראה דזה כיון המגיה בעל משנה למלך... שציוה לעין במצוה תכ"ה גבי ז' עממין (שם), כתב הרב המחבר דגם נשים חייבות, עיין שם.
>
> וכבר כתבתי לעיל (מצווה תכה, ג) דנראה דאף במקום סכנה מחויב, כי ידוע דהתורה לא תסמוך דינים על ניסים כמבואר ברמב"ן כמה פעמים, והתורה צונו להלחם ומסכנים נפש במלחמה, אם כן גזירת הכתוב היא דאפילו בסכנת נפשות מחויב במצוה זו.

הראי"ה קוק (אגרות הראיה ג, אגרת תתקמד), דן בדברי החינוך והמנחת חינוך הללו:

> על פי דברי החינוך שכתב גבי מלחמת ז' עממין ומצות מחייתן, וכן גבי מחיית עמלק, דהיחיד חייב בה דוקא כשאין בזה סכנה. ותמה עליו במנחת חינוך שהרי מלחמת מצוה יוצאה היא מן כלל זה ד"וחי בהם" דמצוותה בכך להכנס לכלל סכנה.

זכרו לגמרי. זה יתקיים לעתיד לבא – "כי מחה אמחה את זכר עמלק" (שמות יז, יד). כך כתב גם הרב יהודה גרשוני (משפט המלוכה, עמ' יא).

14 מלבד שני המקורות שציינו בדברי המנחת חינוך (מצווה תכה; מצווה תרג–תרד), המנחת חינוך ציין במספר מקומות את ההלכה שנשים חייבות להשתתף במלחמת מצווה (מצווה צג – לא תכרות להם ברית; מצווה תקכה – שלא לערוץ מפני האויב במלחמה; מצווה תקכז – לקרות קודם המלחמה לשלום; מצווה תקפב – נקי יהיה לביתו שנה אחת). החינוך הזכיר אף הוא פעם אחת (מצווה תקכו – מצוה למשוח כהן למלחמה) את דברי הגמרא בסוטה (מד ע"ב) שכלה יוצאת מחופתה במלחמת מצווה. אחרונים נוספים כתבו כדברי המנחת חינוך ובהקשר לדברי החינוך הללו: הרב יעקב עטלינגר (שו"ת בנין ציון החדשות, סי' ח); הרב אברהם בורנשטיין (שו"ת אבני נזר, אורח חיים סי' קט); הרב חנוך אייגש (מרחשת, א, סי' כב); הרב שניאור זלמן פראדקין (שו"ת תורת חסד, אורח חיים סי' לז); הרב צבי פסח פרנק (מקראי קדש, פורים, עמ' פ–פד); הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר, ח, אורח חיים סי' נד, אותיות א–ה; שו"ת יחוה דעת, א, סי' פד), ועוד.

> וצריך לומר דהחינוך סבירא ליה דמצוה המוטלת על הציבור בכללו אם יש בה סכנה ליחיד אין זה יוצא מכלל "וחי בהם" דהא ציבור לא מייתי [על פי תמורה טו ע"ב], והיחיד אינו חייב בה מצד עצמו אלא מצד כלליות הציבור... ואם כן לפי דברי החינוך גם מלחמת מצוה אין היחיד מצד יחידותו חייב בה במקום סכנה, וקל וחומר מלחמת רשות שאין חייב בה מצד היחידיות שלו במקום סכנה, אם כן נוהג דין "וחי בהם" בדין היחיד בפרטיותו, וכיון שמצוה שעוסק בה זה היחיד או שנזדמנה לו, הרי הוא פוגע בה מצד יחידיות שלו, וביחידיות הרי גם בענין חובה מלחמה נאמר "וחי בהם" כמו שכתבתי... ועל פי זה היה אפשר לחדש ולומר שכל זמן שהיחיד עומד במערכה בכלל הציבור חל עליו חובת ציבור, דדוחה פיקוח נפש שהיא דוחה כל המצוות, קל וחומר דכל המצוות נדחות מפניה. אבל בזמן שאין היחיד עומד עם הציבור אלא שנזדמן לו ביחידות לעסוק במלחמת הרשות כמו שמצייר החינוך כשמזדמן ביחידות הריגת אחד משבע עממין או מזרע עמלק... אין ביחידות כח לבטל דין של "וחי בהם" ולא שימות בהם.[15]

שני אופנים למאבק בשבעת העמים ובעמלק:

[א] מלחמה של הציבור, וכשאת המלחמה מנהלים מנהיגי הציבור – מלך או כל סמכות שלטונית אחרת. במצב כזה הכול יוצאים למלחמה – גברים ונשים, על פי צורכי הגיוס שקובעים מנהיגי העם, ובמצב כזה לא נדרש הפסוק "וחי בהם" ויש להסתכן ואף למסור הנפש. בהקשר לזה כתב החינוך (מצווה תכה) במצוות הריגת שבעת העממין:

> מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה שאין מלך ישראל נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה שהיא מלחמת שבעה עממין הנזכרים, ומלחמת עמלק, ומלחמת עזרת ישראל מצר שבא עליהם, ובמלחמות אלו אינו צריך ליטול רשות מבית דין. ויתר פרטיה מבוארים. ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות.[16]

כך כתב החינוך (מצווה תרד) במצוות מחיית עמלק:

> וזאת מן המצוות המוטלות על הצבור כולן, וכענין שאמרו זכרונם לברכה (סנהדרין כ ע"ב) שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרע עמלק.

---

15 דברים דומים, אם כי ללא קשר ישיר לדברי החינוך הללו, כתב במקום אחר הראי"ה קוק (שו"ת משפט כהן, סי' קמג, עמ' שטו–שטז): "דעל כרחך עניני הכלל דמלחמות יוצאים הם מכלל זה ד'וחי בהם', שהרי גם מלחמת רשות מותרת היא, ואיך מצינו היתר להכניס נפשות רבות בסכנה בשביל הרווחה? אלא דמלחמה והלכות צבור שאני". ראה גם: הראי"ה קוק (חזון הגאולה, עמ' רכב); הרב יצחק זאב סולובייצ'יק (חידושי הגרי"ז על התורה, סי' קס). כך השיבו על קושיית המנחת חינוך גם: הרב משולם ראטה (קול מבשר, ב, סי' מב); הרב אליעזר וולדינברג (שו"ת ציץ אליעזר, יב, סי' נז; יג, סי' ק); מו"ר הרב שאול ישראלי (עמוד הימיני, סי' יד); הרב יהודה גרשוני (משפט המלוכה, עמ' קמה–קמז); הרב יהודה שביב ("מלך וציבור במצוות מחית עמלק", בציר אביעזר, עמ' 198–202). ראה גם: הרב מנחם מנדל שניאורסון, הרמ"מ מלובביץ ("בדין סכנה במלחמה", עיונים והערות במנחת חינוך, סי' עג).

16 מו"ר הרב צבי יהודה קוק (לנתיבות ישראל [מהד' בית אל, תשפ"א] א, עמ' קעט) כתב שנשים חייבות במלחמת שבעת העמים, כי במלחמה זו נכללת גם חובת ביעור הצלמים של עבודה זרה וגם נשים חייבות בו. אכן, המלחמה בעמלק איננה בשל היותם עובדי עבודה זרה אלא בשל שנאתם לישראל, אך החינוך לא הפריד, וציין שבכל מלחמות המצווה נשים חייבות.

כאן הוא ציין את הברייתא בנוגע לשלוש המצוות שהצטוו ישראל בכניסתם לארץ, והוא לא כתב שהמצווה היא על הזכרים, כפי שכתב אחר כך בנוגע למפגש ביחידות עם עמלק.[17]

[ב] בעת מפגש ביחידות עם אחד משבעת העממים ועם עמלק. על מצב כזה כתב החינוך (מצווה תכה) במצוות הריגת שבעת העממים: "בכל מקום ובכל זמן שיש כח בידינו להרגם...[18] ועובר על לאו זה ובא לידו אחד מהם ויכול להורגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו, ביטל עשה זה, מלבד שעבר על לאו שנאמר עליהם: 'לא תחיה כל נשמה'" (דברים כ, טז). החינוך נקט כאן לשון זכר יחיד. כך כתב החינוך (מצווה תרד) במצוות מחיית עמלק: "ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם, אם יש כח בידם בכל מקום ובכל זמן, אם אולי ימצא אחד מכל זרעם". נשים פטורות מלהרוג יחיד משבעת העממים או מעמלק, גם אם הן אינן נמצאות במצב סכנה.[19]

על פי דברי הראי"ה קוק שצוטטו לעיל, נוכל להסביר גם את דברי החינוך (מצווה תרג) בנוגע לפטור נשים מהמצווה לזכור את מעשי עמלק: "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים". החובה לזכור את מעשי עמלק היא חובה אישית, והיא איננה חובה ציבורית. מאחר שנשים פטורות מהחובה האישית להילחם בעמלק בעת מפגש עם עמלק יחיד, אף כשהן אינן נמצאות במצב סכנה, ממילא הן גם פטורות מלזכור ברמה האישית את מעשי עמלק.[20] לו המצווה לזכור את מעשי עמלק הייתה חובה ציבורית, גם נשים היו חייבות בה כשם שהן חייבות במלחמה עם עמלק במסגרת החובה הציבורית.[21] כאמור לעיל, כשקוראים

---

17 הרב אליעזר ממיץ (ספר יראים, סי' רצט) ציין ברייתא זו, וכתב: "שמצוה למחות זכר עמלק על המלך מוטלת ולא על שאר ישראל". אכן עיקר המצווה מוטלת על המלך כמנהיג הציבור. החינוך הוסיף שיש גם מצווה בתנאים אחרים גם כשמדובר ביחיד שנלחם.

18 המשפט השלם בחינוך (מצווה תכה) הוא: "מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה שאין מלך ישראל נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה שהיא מלחמת שבעה עממין הנזכרים, ומלחמת עמלק, ומלחמת עזרת ישראל מצר שבא עליהם, ובמלחמות אלו אינו צריך ליטול רשות מבית דין. ויתר פרטיה מבוארים, ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן שיש כח בידינו להורגם". יש להודות שההפרדה בין שני חלקי המשפט "ונוהגת מצוה זו בזכרים ובנקבות" ואחר כך "בכל מקום ובכל זמן שיש כח בידינו להורגם" אינה כהסבר הפשוט של המשפט, אך הסברנו כך כדי להתאים את דברי החינוך הללו עם דבריו במקומות נוספים.

19 הרב חנוך אייגש (מרחשת, א, סי' כב, אות ג), כתב על פי הגמרא (ג ע"א) ש"כיון שאין חיוב מלחמה אלא ביום, הרי זה מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות מהן, ועל כן אינן גם כן במצוות זכירה משום שאינן בנות מלחמה משום דהוי מצוות עשה שהזמן גרמא". יש להעיר, שמצוות מלחמה היא ביום ובלילה, ואויבי ישראל נלחמים בנו בכל עת. בגמ' (שם) מסופר שמלאך הוכיח את יהושע על שביטלו תורה בלילה מפני שבפועל בעת המצור על יריחו הם לא נלחמו בלילה, אבל אין איסור להילחם בלילה, וקשה לקבל את המשפט "שאין חיוב מלחמה אלא בלילה", וממילא מצוות מלחמה איננה מוגדרת כמצוות עשה שהזמן גרמא. בהמשך (שם אות ה) כתב: "ובאמת נראה דשלש מצוות שנצטוו בני ישראל בכניסתם לארץ כדאיתא בסנהדרין כ ע"ב – הקמת מלך, מלחמת עמלק ובנין בית הבחירה, כולן אינן נוהגות בנשים משום שכל אלו מצוות וחובות מדיניות שאינן מוטלות על הנשים". יש להעיר שהרמב"ם (הל' בית הבחירה א, יב) כתב: "והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר", וגם החינוך (מצווה צה) כתב שהמצווה מוטלת על הציבור ולא הבחין בין גברים לנשים.

20 על ההבחנה בין שתי צורות המלחמה בעמלק עמד גם הרב יוסף דב סולובייצ'יק ("קול דודי דופק", בסוד היחיד והיחד, עמ' 392–393). לפיו, הפסוק בפרשת בשלח "מלחמה לה' בעמלק מדר דר" (שמות יז, טז) הוא הוראה להתכוננות מלחמתית של הציבור נגד עמלק כעם. הפסוקים בפרשת כי תצא "זכור את אשר עשה לך עמלק... תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יז–יט) הם חובות המוטלות על כל יחיד. ראה גם: הרב דוד מלינובסקי (מלכות בית דוד, עמ' כ).

21 כנזכר לעיל "במלחמת מצוה הכל יוצאים חתן מחדרו וכלה מחופתה" (סוטה מד ע"ב). הרדב"ז (הל' מלכים ז, ד) כתב שאין מדובר על לוחמה אלא סיוע ללוחמים. ראה הרחבת דברים בעניין זה: הרב צבי יהודה

בתורה פרשת זכור בציבור ומקיימים את המצווה לזכור מעשי עמלק, אין זו כמו קריאה רגילה בספר תורה בבית הכנסת. שם המצווה היא שיקראו בספר תורה בפני הציבור, ואילו קריאת פסוקי זכור במסגרת הקריאה בציבור היא מצווה אישית.[22]

סיכום

[א] תקנת חכמים לקרוא ארבע פרשיות והמצווה מן התורה לזכור את מעשי עמלק

לפי הרמב"ם, המצווה לזכור את מעשי עמלק היא תמידית, בכל השנה ובכל דרך שאדם זוכר. תקנת חכמים לקרוא פרשת זכור במסגרת תקנת הקריאה של ארבע פרשיות בחודש אדר לא נועדה לקבע זמן מוגדר לקיומה של מצווה זו, ואין חובה לקיים אותה באמצעות קריאה בספר תורה ובפני עשרה, ואף אין צורך לקרוא מספר אחר.

לפי החינוך, אפשר לקיים את המצווה פעם בכמה שנים, אך מאחר שקוראים פרשת זכור בשבת שלפני פורים, חיברו את המצווה מהתורה לתקנת חכמים. מדבריו משמע שאין חובה לקיים מצווה זו של זכירת מעשי עמלק בקריאה מספר תורה, אלא שכך נהגו.

הסמ"ק, התוספות והרא"ש חיברו את המצווה מהתורה לזכור מעשי עמלק לקריאה של פרשת זכור שקוראים בשבת שלפני פורים. השולחן ערוך ציין את דבריהם כשיטת יש אומרים. אך גם לפי ראשונים אלו, אין חובה לקיים את המצווה לזכור את מעשי עמלק דווקא בשבת זו. אפשר לקרוא אותה מספר תורה גם בפעם אחרת.

[ב] חובת נשים לקיים את המצווה לזכור מעשי עמלק

לפי הרמב"ם אישה חייבת לזכור את מעשי עמלק, כפי שאיש חייב. אישה איננה חייבת לשמוע קריאת פרשת זכור בציבור בשבת שלפני פורים, או בכל זמן אחר.

לפי הסמ"ק, התוספות והרא"ש, המצווה לזכור את מעשי עמלק מיושמת באמצעות קריאה בתורה בפסוקים שבפרשת זכור. אישה חייבת במצווה לזכור את מעשי עמלק משום שזו אינה מצווה שהזמן גרמא, ולכן נראה שהיא תהיה חייבת לשמוע קריאה זו בשבת שלפני פורים או בכל מועד אחר שיקראו בפרשה זו בציבור.

לפי החינוך אישה פטורה ממצוות הזיכרון כי היא פטורה מלהילחם. יש תלות בין המצווה לזכור את מעשי עמלק ובין המצווה למחות את עמלק, אם כי אפשר להסביר שהחובה לזכור את מעשי עמלק איננה רק למי שמצווה להילחם בעמלק. לדברינו, לפי החינוך נשים פטורות מהמצווה לזכור ולא לשכוח כי זו מצווה אישית, ונשים פטורות מהמצווה האישית להילחם עם עמלק ביחידות, אך נשים חייבות במצווה הציבורית להילחם, גם אם בפועל הגברים הם אלו שיוצאים להילחם.

קוק (שיחות לחומש דברים, עמ' 355–356, ובהערות). ראה עוד: הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר, ח, אורח חיים סי' נד).

[22] סיכום נרחב והפניה למקורות רבים שעסקו בעניין זה: הרב יוסף צבי רימון (פורים – הלכה ממקורה, עמ' 62–63). סיכום נרחב והפניה למקורות רבים שעסקו בחובת נשים במצוות זכור: הרב יוסף צבי רימון (פורים – הלכה ממקורה, עמ' 52–59).